

O'zbekiston Respublikasi Farg'ona davlat universiteti professori R. Y.

Xoliqov, 2-kurs tayanch daktaranti L. M. Saydaliyeva.

Республика Узбекистан. Р.Й.Халиков профессор Ферганского государственного университета. Сайдалиева Л.А. докторант 2 курса.

Uzbekistan. R.Y. Khalikov, professor at Fergana State University.

Saydalieva L.M. 2nd year doctoral student.

FAG'ONA VILOYATI HUDUDLARIDAN ZIYORAT TURIZMIDA FOYDALANISHNING SANITARIYA-EPIDIMIOLOGIYA JIHATLARI.

САНИТАРНО-ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРРИТОРИЙ ФАГАНСКОГО РАЙОНА В ПАЛОМНИЧЕСКОМ ТУРИЗМЕ.

Anatatsiya. Maqolada Fag'ona viloyatidagi sakral obyektlarining sanitar-epidimiologik holatini laboratoriya tahlillari asosida o'rganilib, tegishli xulosalar qilingan.

Kalit so'zlar: Sakral obyekt, sakral landshaft, ziyorat turizmi, sanitar-epidimiologik muhit, muqaddas ziyoratgohlar, muqaddas landshaft.

Abstract. The article studies the sanitary and epidemiological situation of sacred objects in the Fagana region based on laboratory analyses and draws relevant conclusions.

Keywords: Sacred object, sacred landscape, pilgrimage tourism, sanitary and epidemiological environment, sacred shrines, sacred landscape.

Аннотация: В статье на основе лабораторного анализа изучено санитарно-эпидемиологическое состояние священных объектов Фаганского района и сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: Священный объект, сакральный ландшафт, паломнический туризм, санитарно-эпидемиологическая обстановка, священные святыни, сакральный ландшафт.

Kirish.

So'ngi yillarda turli tabiiy va gumanitar fanlar tutashuvida ilmiy tadqiqotlarning ko'pincha yangi yo'nalishlari shakllanmoqda. Sakral landshaftlar

va ulardagi sacral obyektlar ham qadim zamonlarga buyon insonlarning ruhiy, diniy, ma'naviy ehtiyojlarini qondirish bilan birga muqaddas qadamjolar sifatida zamonaviy tadqiqotlarning muhim obyektlariga aylanib bormoqda. Dunyo faniga sakrallik tushunchasi qadimdan mavjud. Bu tushuncha yerda oqil insonning mavjudligi bilan bevosita bog'liqdir. Sakral tasavvurlar makro va mikrokosm birligini izlab topish maqsadida juda qadim davrlardayoq vujudga kelgan.

Dindor kishilar tabarruk deb hisoblaydigan va sig'inadigan muqaddas joylar va qadamjolar deyiladi. Jahonning barcha mamlakatlari va xalqlarida bunday obyektlar mavjud. Bunday hududlarni sacral hududlar deb atalib, diniy, me'moriy, obyektlar tabiiy obyektlar (toshlar qoyalar, g'orlar, buloqlar, daryolar, ko'llar, daraxtlar) ziyorat turizmining muhim manbalari bo'libgina qolmasdan, davolovchi, shifobaxsh, ruhiy, tinchlantiruvchi, dam olish va rekreatsiya funksiyalarini ham bajarib kelgan.

Asosiy qism. Respublikamiz hududida turli funksiyalarni bajaruvchi sacral obyektlar qadimiy urf-odatlarimiz, madaniyatimiz, dinimiz negizi sifatida qaraladi.

Respublikamizda turizm salohiyatini shakllantiruvchi muqaddas qadamjolar har tomonlama o'rganish tadqiq etish sacral obyektlarni ziyoratchilar uchun xavfsizligini ta'minlash dolzarb ahamiyatga egadi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Turizm sohasini sanitariya-epidemiologik xavfsizlikning kuchaytirilgan rejimi talablariga qat'iy rioya qilingan holda rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PQ.4755-sonli qarori ham ziyorat va turizm ahamiyatiga ega bo'lgan sacral obyektlarni sanitariya-epidemiologik holatini atroflicha o'rganish, ziyorat qiluvchilarning xavfsizligini va salomatligin ta'minlashga, ziyorat obyektlariga turli yuqumli kasalliklarni tarqalishini oldini olishda muhim ko'rsatma bo'lib xizmat qiladi.

Farg'ona viloyati hududida ham kelib chiqishiga va funksiyalariga ko'ra xilma-xil bo'lgan sacral obyektlar mavjud bo'lib, ularning aksariyati diniy, tarixiy,, madaniy yo'nalishdagi ziyoratgohlar hisoblanadi. E.A,Okladnikovaning (2014) sacral landshaftlarini bajaradigan funksiyasiga ko'ra klassifikatsiyasida keltirilgan muqaddas daraxt, ko'l, buloq, tosh ko'rinishidagi tabiiy sacral obyektlarning

aksariyati viloyat hududida diniy ehtiyojlarini qondirish bilan birga ma'naviy-ruhiy tiklanish, ayrim kasalliklardan shifo toppish maqsadida foydalaniladi. Bunday ko'proq mavsumiy turdagi ziyoratgohlarning sanitariya-epidemiologik holatini o'rganish maqsadida Farg'ona va Oltiariq tumanlaridagi buloq suvlari, tuproq va qum na'munalarini olib, Oltiariq tumanidagi sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi qo'mitasi laboratoriyasida tahlildan o'tkazdik va ular quyidagi natijalarni berdi.

Oltiariq tumani Sanitariya epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi bo'limi sizga shuni ma'lum qilib yozadiki, Farg'ona davlat universiteti 11.00.02 iqtisodiy ijtimoiy geografiya yo'nalishi 2-kurs tayanch doktoranti Saydaliyeva Lazokatxonning "Farg'ona viloyatining sakral landshaftlari ulardan turizm va rekreatsiya maqsadida foydalanishning tibbiy geografik asoslari" mavzusidagi dissertatsiya ishi uchun ziyoratgohlardagi tuproq va suv namunalari Oltiariq tumani SEO va JS bo'limi bakteriologik hamda sanitariya-gigienik laboratoriyasiga olib kelib tekshirildi.

Tekshiruv natijalari shuni ma'lum qiladiki:

Satkak buva ziyoratgohi buloq suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 8,0 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 8,8mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'l 750 mg/dm va xlorid 65mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi.

Bakterologik ko'rsatkichlari bo'yicha patogen floraga ekish natijalari O'zMSt 134:2024 talabiga javob beradi.

Yettibuloq ziyoratgohi buloq suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 8,1 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 5,8mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'l 500 mg/dm va xlorid 40mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi.

Bakterologik ko'rsatkichlari bo'yicha patogen floraga ekish natijalariga ko'ra suv tarkibida citrobakter tayoqchasi aniqlanganligi sababli O'zMSt 134:2024 talabiga

javob bermaydi.

Qiziltepa suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,9 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 2,0mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'i 200 mg/dm va xlorid 20mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi. Bakteriologik ko'rsatkichlari bo'yicha koli titer 333, koli indeks 3 va umumiy mikroblar soni 40 tani tashkil etib O'zMSt 133:2024 talabiga javob beradi.

Mo'yko'l buva ziyoratgohi suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 8,1 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 9mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'i 800 mg/dm va xlorid 60mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi.

Bakteriologik ko'rsatkichlari bo'yicha koli titer 333, koli indeks 3 va umumiy mikroblar soni 16 tani tashkil etib O'zMSt 133:2024 talabiga javob beradi. Do'sti hudo ziyoratgohi suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,7 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 6,0 mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'i 1 550 mg/dm va xlorid 50 mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi. Xo'ja ansor buva ziyoratgohi suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,9 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 6,2 mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'i 600 mg/dm va xlorid 55 mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi.

Zo'raymomo ziyoratgohi suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,0 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 5,0 mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'i 450 mg/dm va xlorid 35 mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi. Bakteriologik ko'rsatkichlari bo'yicha koli titer 250, koli indeks 4 va umumiy mikroblar soni 36 tani tashkil etib, shartli ravishda O'zMSt 133:2024 talabiga javob beradi.

Boboqambar ziyoratgohi daraxt suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,7 (vodorod ko'rsatkichi) bo'yicha O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi, umumiy qattiqligini 19 mg/[ekv.dm](#) yuqoriligi bilan O'zMSt 133:2024 talabiga javob bermaydi.

Boboqambar ziyoratgohidagi artezon quduq suvi bakterologik ko'rsatkichlari bo'yicha koli - titer 333, koli indeks 3 va umumiy mikroblar soni 24 tani tashkil etib O'zMSt 133:2024 talabiga javob beradi.

Tuproq ko'rsatkichlari:

Zilxa qumlari kimyoviy tahlil natijalariga ko'ra tashqi ko'rinishi toza, hidi yo'q, aralashmalar yo'q va namligi 3% ni tashkil etib, GOST 26951-86 talabiga javob beradi.

Mikrobiologik ko'rsatkichi bo'yicha umumiy mikroblar soni 4 tani tashkil etib, Davlat standarti metodik qo'llanma 1982 talablariga javob beradi. Qambar ota ziyoratgohi tuprog'i kimyoviy tahlil natijalariga ko'ra tashqi ko'rinishi toza, hidi yo'q, aralashmalar yo'q va namligi 3% ni tashkil etib, GOST 26951-86 talabiga javob beradi. Mikrobiologik ko'rsatkichi bo'yicha umumiy mikroblar soni 6 tani tashkil etib, Davlat standarti metodik qo'llanma 1982 talablariga javob beradi.

Mo'yko'l buva ziyoratgohi suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 8,1 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 9mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'1 800 mg/dm va xlorid 60mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi.

Bakterologik ko'rsatkichlari bo'yicha koli titer 333, koli indeks 3 va umumiy mikroblar soni 16 tani tashkil etib O'zMSt 133:2024 talabiga javob beradi Do'sti hudo ziyoratgohi suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,7 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 6,0 mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig 1 550 mg/dm va xlorid 50 mg/dm³

ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi. Xo'ja ansor buva ziyoratgohi suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,9 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 6,2 mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'i 600 mg/dm va xlorid 55 mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi.

Zo'raymomo ziyoratgohi suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,0 (vodorod ko'rsatkichi), umumiy qattiqligi 5,0 mg/[ekv.dm](#), quruq qoldig'i 450 mg/dm va xlorid 35 mg/dm³ ko'rsatkichi bo'yicha "Ichimlik suvi" O'zMSt 133:2024

talablariga javob beradi. Bakterologik ko'rsatkichlari bo'yicha koli titer 250, koli indeks 4 va umumiy mikroblar soni 36 tani tashkil etib, shartli ravishda O'zMSt 133:2024 talabiga javob beradi.

Boboqambar ziyoratgohi daraxt suvi kimyoviy ko'rsatkichlaridan organoleptik (xidi, tami, loyqaligi, rangi, cho'kma, tiniqligi) xususiyatlari, PH 7,7 (vodorod ko'rsatkichi) bo'yicha O'zMSt 133:2024 talablariga javob beradi, umumiy qattiqligini 19 mg/[ekv.dm](#) yuqoriligi bilan O'zMSt 133:2024 talabiga javob bermaydi.

Boboqambar ziyoratgohidagi artezon quduq suvi bakterologik ko'rsatkichlari bo'yicha koli - titer 333, koli indeks 3 va umumiy mikroblar soni 24 tani tashkil etib O'zMSt 133:2024 talabiga javob beradi.

Tuproq ko'rsatkichlari:

Zilxa qumlari kimyoviy tahlil natijalariga ko'ra tashqi ko'rinishi toza, hidi yo'q, aralashmalar yo'q va namligi 3% ni tashkil etib, GOST 26951-86 talabiga javob beradi.

Mikrobiologik ko'rsatkichi bo'yicha umumiy mikroblar soni 4 tani tashkil etib, Davlat standarti metodik qo'llanma 1982 talablariga javob beradi. Qambar ota ziyoratgohi tuprog'i kimyoviy tahlil natijalariga ko'ra tashqi ko'rinishi toza, hidi yo'q, aralashmalar yo'q va namligi 3% ni tashkil etib, GOST 26951-86 talabiga javob beradi. Mikrobiologik ko'rsatkichi bo'yicha umumiy

mikroblar soni 6 tani tashkil etib, Davlat standarti metodik qo'llanma 1982 talablariga javob beradi.

Olingan laboratoriya tahlillariga ko'ra ziyoratgohlarning sanitariya-epidemiologik holatlari qoniqarli, lekin yilning issiq mavsumlarida ziyoratchilarning ko'plab kelishi tufayli antropogen bosim ortishi, suvlarning va ziyoratgoh hududlarining ifloslanishi, maishiy chiqindilar hisobiga ortib ketishi kuzatiladi.

Xulosalar. Keyingi yillarda sekral obyektlarga bo'lgan qiziqish mamlakatimizda ichki turizmni rivojlantirishiga, muqaddas qadamjolariga esa maishiy xizmat ko'rsatish infratuzilmalarining shakllanishiga olib kelmoqda. Muqaddas qadamjolariga va ular atrofida rekratsiya va turistik obyektlarni qurish avvalo hududlarni sanitariya-epidemiologikholatini majmuali o'rganishni, ayniqsa suv obyektlari: buloqlardagi suvlarni tuproq yuza qatlamlarini, atmosfera havosini uning ifloslanish ko'rsatgichlarini laboratoriya-manitoring turizmlarini tashkil etish ziyoratchilar va tutash hududlardagi aholi salomatligini saqlashda muhim ahamiyat kasb kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

2. "Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.04.2023 y PQ-135 son qarori.

2. Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik jamoat salomatligi qo'mitasi Oltiariq tumani bo'limi laboratoriyasi tahlili ma'lumotlari. 2024-yil iyun-iyul.

3. Окладникова Э.А. Сакралный ландшафт: теория И эмпирические исследования: монография. М., 2014 г. 230 с